

STAN BADAŃ NAD KLASZTOREM KANONIKÓW REGULARNYCH Z MSTOWA

Klasztor kanoników regularnych w Mstowie był jedną z najstarszych fundacji klasztornych w średniowiecznej Polsce. Przez wieki odgrywał ogromną rolę w dziejach północno-zachodniej Małopolski¹ jako ważny ośrodek życia społecznego, kościelnego, kulturowego oraz naukowego. Dzieje klasztoru mstowskiego krzyżowały się z wielkimi wydarzeniami w kraju. W 1212 roku arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz zwołał tutaj synod, na którym wraz z kilkoma innymi biskupami konsekrował ks. Pawła. Wśród obecnych na synodzie był także biskup krakowski Wincenty Kadłubek. Bogata spuścizna dziejowa klasztoru w Mstowie obejmuje czasy od fundacji w XII wieku do likwidacji placówki zakonnej w XIX wieku. Spuścizna ta była i zapewne pozostanie obiektem zainteresowań badaczy różnych specjalności.

Pojawienie się w Polsce kanoników regularnych nastąpiło w I połowie XII wieku. Do najstarszych ośrodków należy zaliczyć placówki: na Sobótce pod Wrocławiem, która została przeniesiona do Wrocławia, w Trzemesznie koło Gniezna oraz Czerwińsku na Mazowszu. Następnie zaś zaczęły powstawać prepozytury w: Żaganiu, Kaliszu, Mstowie, Krakowie, Kłodawie, Krzepicach, w Kłobucku, w Kaliszu, w Lubrańcu, w Kraśniku oraz innych miejscowościach. Z biegiem czasu zaczęto tworzyć kongregacje. Najlepiej z nich funkcjonowały: wrocławska, która obejmowała Śląsk, krakowska obejmująca Małopolskę i Wielkie Księstwo Litewskie, trzemeszeńska obejmowała swym zasięgiem Wielkopolskę.

Trzeba zauważyć, że dziejom zakonu kanoników regularnych towarzyszyło zainteresowanie historyków. W literaturze polskiej podwali-

---

¹ Obecnie znajduje się w ziemi częstochowskiej, w województwie śląskim.

ny badawcze nad ich dziejami w Polsce dały prace H. Likowskiego², Cz. Deptuły³, J. Kłoczowskiego⁴, S. Trawkowskiego⁵ oraz J. Szymańskiego⁶. Badania nad dziejami kanoników regularnych przeżywają w ostatnich latach swój renesans. Wpływ na przyrost literatury na ten temat miały niewątpliwie przypadające rocznice ważnych wydarzeń⁷. Ożywienie w badaniach nad historią jednego z ważniejszych zgromadzeń zakonnych, niestety nie objęło wszystkich aspektów jego funkcjonowania, ani też wszystkich epok historycznych. Gołym okiem można zauważyć dużą dysproporcję w zaawansowaniu badań nad średniowieczem w stosunku do okresów późniejszych. Dotkliwy jest również brak monografii poszczególnych klasztorów. W ostatnich latach powstały liczne rozprawy ukazujące wybrane zagadnienia z życia poszczególnych klasztorów oraz całościowe zarysy dziejów poszczególnych wspólnot. Do prac omawiających dzieje poszczególnych klasztorów kanoników regularnych należy zaliczyć prace pióra: L. Matusik⁸ A. Pobóg-Lenartowicz⁹, K. Ła-

² H. Likowski, *Początki kanoników regularnych w Polsce*, „Sprawozdanie Pознаńskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, R. 3, 1929, nr 2, s. 30.

³ Cz. Deptuła, *Krąg kościelny plocki w połowie XII wieku*, „Roczniki Humanistyczne” [dalej RH], R. 8, 1959, z. 2, s. 5-122; Tenże, *O nowe spojrzenie na początki kanoników regularnych w Polsce*, „Sprawozdanie z Czynności Wydawniczej i Posiedzeń Naukowych oraz Kronika Towarzystwa Naukowego KUL”, R. 14, 1965, s. 163-168; Tenże, *Przyczynek do dziejów Ślęży i jej opactwa*, RH, R. 15, 1967, nr 2, s. 17-35; Tenże, *Arrowszyjska reforma klasztorów w Polsce po roku 1180 a reforma premonstratenska. Z przemian polskiego kanonikatu regularnego w średniowieczu*, RH, 1969, s. 5-49.

⁴ J. Kłoczowski, *Zakony na ziemiach polskich w wiekach średnich*, [w:] *Kościół w Polsce. Średniowiecze*, red. Tenże, t. 1, Kraków 1966.

⁵ S. Trawkowski, *Wprowadzenie zwyczajów arrowszyjskich we wrocławskim klasztorze na Piasku*, [w:] *Wiek średnie – Medium aevum, Prace ofiarowane w 60 rocznicę urodzin T. Manteuffla*, Warszawa 1962, s. 111-116.

⁶ J. Szymański, *Z zagadnień „vitalae canonicarum” w Polsce XII-XIII w.*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, 1963, z. 4, s. 143; Tenże, *Kanonikat*, [w:] *Słownik starożytności słowiańskich*, Wrocław 1961, t. 2, s. 365-369; Tenże, *Kanonikat świecki w Małopolsce od końca XI w. do połowy XIII w.*, Lublin 1995.

⁷ Mowa tu o 600-letniej rocznicy fundacji opactwa Bożego Ciała w Krakowie, o 800-letniej rocznicy zjazdu biskupów w Mstowie w 1212 roku, 750-leciu założenia klasztoru w Libichowej (dziś przysiółek Trzciany).

⁸ L. Matusik, *Wpływ myśli czeskiej na Śląsk w świetle rękopisów kanoników regularnych św. Augustyna w XIV i XV w.*, „Acta Universitatis Vratislaviensis” [dalej AUV], Historia, R.17, 1970, s. 44-66; Taż, *Stanowisko kanoników regularnych na Śląsku w średniowieczu*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, R. 25, 1970, s. 39-41; Taż, *Związki wrocławskiego opactwa na Piasku z Polską cen-*

taka¹⁰, W. Mrozowicza¹¹, I. Pietrzkwicz¹², M. Wiewióry¹³, E. Zielińskiej¹⁴, M. Stawskiego¹⁵, P. Doroszewskiego¹⁶. Przeglądając się licznym pracom, można uznać, że najlepiej opracowano dzieje klasztorów z terenu Śląska oraz klasztoru Bożego Ciała w Krakowie.

Do końca XIX wieku skromny stan wiedzy na temat mstowskich kanoników regularnych pozostawili po sobie nowożytni dziejopisowie

---

tralną w okresie średniowiecza, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, R. 28, 1973, nr. 2, s. 229-259.

⁹ A. P o b ó g - L e n a r t o w i c z, *Uposażenie i działalność gospodarza kanoników regularnych NMP na Pisaku we Wrocławiu do początku XVI w.*, Opole 1994; Taż, *Kanonicy regularni na Śląsku. Życie konwentów w śląskich klasztorach kanoników regularnych w średniowieczu*, Opole 1999; Taż, *A czyny ich były liczne i godne pamięci, Konwent klasztoru kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu*, Opole 2007.

¹⁰ K. Ł a t a k, *Kanonicy regularni laterańscy na Kazimierzu w Krakowie do końca XVI wieku*, Elk 1999; Tenże, *Bazylika i Klasztor Bożego Ciała kanoników regularnych na Kazimierzu w Krakowie*, Kraków 2005; Tenże, *Klasztor Bożego Ciała Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie w okresie przedtrydenckim*. Ludzie-Wydarzenia-Budowle-Kultura, red. Tenże, Łomianki 2012; Tenże, *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce*, Kraków 2009.

¹¹ W. M r o z o w i c z, *Kronika klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Kłodzku (na tle dziejopisarstwa na Śląsku i krajów ościennych)*, Wrocław 2000; Tenże, *Wokół przeniesienia klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna z Nowogrodu Bobrzańskiego do Żagania (w świetle nieznanego dokumentu z 20 IX 1284)*, [w:] *Memoriae amici et magistri. Studia historyczne poświęcone pamięci prof. W. Korty*, red. M. Derwich, W. Mrozowicz, R. Żerelik, Wrocław 2001, s. 101-109; Tenże, *Kronika klasztoru kanoników regularnych w Kłodzku. Ze studiów nad średniowiecznym dziejopisarstwem klasztornym*, AUV 2234. Historia 143, Wrocław 2001, s. 239.

¹² I. P i e t r z k w i c z, *Biblioteka kanoników regularnych w Krakowie w XV i XVI w.*, Kraków 2003.

¹³ M. W i e w i ó r a, *Próba rekonstrukcji etapów budowy klasztoru kanoników regularnych w Trzemesznie*, [w:] *Z badań nad dziejami klasztorów w Polsce*, Archeologa Polona Historica, Toruń 1995, s. 145-179; Tenże, *Zespół klasztorny kanoników regularnych w Trzemesznie. Studium archeologiczno-architektoniczne*, Toruń 2002.

¹⁴ E. Z i e l i Ń s k a, *Biblioteka klasztoru kanoników regularnych w Kraśniku w drugiej połowie XV wieku*, [w:] *Klasztor w kulturze Polski średniowiecznej*, red. A. P o b ó g - L e n a r t o w i c z, M. Derwich, Opole 1995, s. 105-111; Taż, *Kultura intelektualna kanoników regularnych z klasztoru w Kraśniku w latach 1469-1563*, Lublin 2002.

¹⁵ M. S t a w s k i, *Opactwo czerwińskie w średniowieczu*, Warszawa 2007; Tenże, *Klasztor w Czerwińsku – miejsce spotkania teologii z historią*, [w:] „Echa Przeszości” Olsztyn 2007, t. 8, s. 67-90.

¹⁶ D. P r z e m y s ł a w, *Uposażenie i działalność gospodarza klasztoru kanoników regularnych w Trzemesznie do początku XVI wieku*, Olsztyn, 2013.

zakonni, wśród których wymienić należy Adama Czarnysza, redaktora początkowej części kopiarusza mstowskiego¹⁷, Albina Łęczyńskiego, notariusza kapituły, autora kodeksu akt kapitułnych¹⁸ oraz Bartłomieja Żywieckiego, autora Modlitewnika¹⁹.

Nowy etap w zakresie popularyzacji dziejów klasztoru przyniósł wiek XIX. Rozwój zainteresowań historycznych zaowocował pojawieniem się opisów historycznych, w których wzmiankowano także klasztor mstowski. Najwcześniejsza praca dotycząca Mstowa i jego klasztoru oparta na *Liber beneficiorum diocesis Cracoviensis* Jana Długosza znajduje się w opracowaniu Michała Balińskiego i Tymoteusza Lipińskiego²⁰. Kolejną tego rodzaju pozycją był Słownik geograficzny Królestwa Polskiego, w którym pod hasłem Mstów nie zabrakło informacji o klasztorze kanoników regularnych²¹. Informacje zawarte w obu pracach zawierają jednak szereg nieścisłości.

Początek XX stulecia wprowadził nową jakość w zakresie naukowego poznania dziejów mstowskiego bractwa klasztornego. Bodaj najwcześniejszą pracą, która zawiera okrojoną historię klasztoru mstowskiego była praca nosząca tytuł *Warowny klasztor w Mstowie* Mariana Kantor-Mirskiego²². Autor pracy w sposób gawędziarski opisał dzieje

---

¹⁷ *Privilegia et Monumenta Conventus Mstoviensis*. Kopiarusz dokumentów klasztoru kanoników regularnych w Mstowie z lat 1220-1827, sygn. 27, obecnie znajduje się w dziale rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego.

¹⁸ *Acta capituli Conventus Mstoviensis Canonicorum Regularium Lateranensium ab anno MDCCV... per A. R. P. Albinum Łęczyński proffessum Mstowiensem parachum Olstinensem, secretarium capitulorum connotata*, Akta kapituł generalnych początkowo spisane przez Albina Łęczyńskiego od roku 1705, sygn. 2751, obecnie znajduje się w archiwum na Jasnej Górze.

¹⁹ *Orationes, meditationes, exercitiae, recollectiones, indulgentiae, carminatina, inter alia de miraculosa V. Maria in Wartenberg*, Modlitewnik ojca Bartłomieja Żywieckiego kanonika mstowskiego (zapis na s. 1), sygn. I 53, obecnie znajduje się w archiwum na Jasnej Górze.

²⁰ *Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym* opisana przez Michała Balińskiego i Tymoteusza Lipińskiego, t. 2, Warszawa 1844, s. 136-137.

²¹ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 1-15, Warszawa 1880-1902, t. 6, Warszawa 1885, s. 779-780.

²² *M. Kantor-Mirski, Warowny klasztor w Mstowie: szkic historyczny z ilustracjami*, Sosnowiec 1929; też w: A. Kubicki, *Z przeszłości Mstowa. Notatki kronikarskie od średniowiecza do 1939 roku*, Częstochowa 2012, s. 191-210.

klasztoru kanoników regularnych z Mstowa, poprzedzając je wstępem dotyczącym opisu terenu, na którym znajduje się klasztor.

Wielki przełom w badaniach nad dziejami klasztoru kanoników regularnych z Mstowa nastąpił dopiero po drugiej wojnie światowej. Wtedy też zaczęły powstawać prace dotyczące fundacji klasztoru mstowskiego, architektury kościoła oraz historii klasztoru, kościoła mstowskiego jak i samego miasta Mstów.

W zakresie ustalania czasu fundacji klasztoru kanoników regularnych z Mstowa największe znaczenie miały prace Anny Pobóg-Lenartowicz. Licznie prowadzone przez nią badania nad historią kanoników regularnych w Polsce i na Śląsku przyczyniły się do powstania dwóch rozpraw pt. *Prepozytura kanoników regularnych w Mstowie (do początku XVI w.)*²³ oraz *Fundacja mstowskiej prepozytury kanoników regularnych i jej dzieje w okresie zależności od opactwa macierzystego we Wrocławiu*²⁴. W efekcie, autorka na podstawie dokumentów klasztoru macierzystego we Wrocławiu oraz dokumentów zgromadzonych w Kodeksach Dyplomatycznych, ukazała wiele powiązań klasztoru mstowskiego ze śląskimi kanonikami w osobach prepozytów klasztornych. Na zależności klasztoru mstowskiego od macierzystego opactwa klasztoru kanoników regularnych NMP z Wrocławia aż do 1441 roku zwróciła uwagę Leokadia Matusik w 1973 roku w *Śląskim Kwartalniku Historycznym Sobótka*²⁵. Piotra Włostowica uznała za ofiarodawcę Mstowa i fundatora klasztoru kanoników regularnych. Uczona, zwróciła jako pierwsza uwagę na fakt pojawienia się dwóch członków konwentu mstowskiego: Piotra Czartewicza i Macieja Heringa jako opatów w klasztorze wrocławskim. Analizą wszystkich wzmianek dotyczących fundacji mstowskiej oraz jej początkowych dziejów widzianych oczami Jana Długosza zajęła się Patrycja Herod²⁶. Kanonik Jan próbował przekazać potomnym informację o fundatorze Piotrze Włostowicu. Dłate-

²³ A. Pobóg-Lenartowicz, *Prepozytura kanoników regularnych w Mstowie (do połowy XVI wieku.)*, [w:] *Klio viae et invia*, red. A. Odrzywolska-Kidawa, Warszawa 2010, s. 577-588.

²⁴Taż, *Fundacja mstowskiej prepozytury kanoników regularnych i jej dzieje w okresie zależności od opactwa macierzystego we Wrocławiu*, [w:] *Mstów, miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 103-111.

²⁵ L. Matusik, *Związki...*, s. 230-259.

²⁶ P. Herod, *Klasztor mstowski w świetle relacji kanonika Jana Długosza*, [w:] *Mstów...*, s. 113-122.

go też część badaczy początki placówki zakonnej w Mstowie wiązała z osobą Piotra. Stąd też ta wersja wydarzeń na trwałe przedostała się do literatury historycznej.

Zagadnieniem szczegółowym z dziejów kanoników regularnych mstowskich był synod zwołany w 1212 roku przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Henryka Kietlicza. Temu zagadnieniu poświęcono dwa opracowania. Na pierwszym miejscu należy wymienić artykuł Waldemara Graczyka o zjeździe biskupów w Mstowie. Autor zauważył, że synod zwołany w Mstowie miał ogromne znaczenie dla przeprowadzenia reformy kościoła w Polsce oraz uniezależnienia się kapituł od władzy świeckiej²⁷. Jolanta Marszańska omówiła głównych uczestników synodu – metropolitę Henryka Kietlicza oraz konsekrowanego kanonika Pawła na urząd biskupa²⁸.

Na temat dziejów średniowiecznego klasztoru mstowskiego, jak i jego uposażenia powstało kilka prac. Początkami klasztoru mstowskiego, jego pierwotnym uposażeniem, oraz niezwykle pomocnym w tym względzie dokumentem biskupa krakowskiego Iwona Odrowąża z 1220 roku, zajął się Jacek Laberschek w opublikowanej rozprawie pt. *Sieć osadnicza okolic Mstowa i Lelowa w I połowie XIII wieku. Problem granic opola mstowskiego*²⁹. Próby weryfikacji ustaleń Jacka Laberscheka podjął się Stefan Mizera. Podobnie jak Jacek Laberschek przeanalizował dokument biskupa krakowskiego Iwona Odrowąża z 1220 roku, zatwierdzający uposażenie dziesięcinne klasztoru mstowskiego. Analizując dokument Iwona uznał biskupa Gedke za założyciela prepozytury mstowskiej, jak i nadawcę dziesięcin³⁰. Jego hipoteza opiera się jednak na błędnych domysłach, które nie znajdują żadnego potwierdzenia w źródłach. Bardzo rzetelnie oraz kompleksowo opisał dzieje nadwarciańskiego Mstowa, jak i prepozytury mstowskiej do końca XVI wieku, wspomniany Jacek Laberschek. W książce pt. *Średniowieczne dzieje nadwarciańskiego Mstowa*

---

²⁷ W. Graczyk, *Synod czy zjazd biskupów polskich w Mstowie w 1212 roku*, [w:] tamże, s. 425-429.

²⁸ J. Marszańska, *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz oraz biskup poznański Paweł – uczestnicy i główni bohaterowie synodu w Mstowie w 1212 roku*, [w:] tamże, s. 431-436.

²⁹ J. Laberschek, *Sieć osadnicza okolic Mstowa i Lelowa w I połowie XIII wieku. Problem granic opola mstowskiego*, „Studia Historyczne”, R. 34, 1991, s. 517-533.

³⁰ S. Mizera, *Z badań nad przywilejem Iwona Odrowąża z roku 1220*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, R. 25, 1997, s. 121-173.

na podstawie najstarszych zachowanych źródeł, omówił proces powstania osady i jej rozwój do końca XVI wieku, uposażenie klasztorne oraz dzieje prepozytury i parafii³¹. Dokładniejsze poznanie środowiska miejskiego, pozwala lepiej zrozumieć rozwój majątku klasztornego.

Oddzielnych opracowań doczekała się również biblioteka klasztorna, którą zajmowali się Zdzisław Wajzner, Elżbieta Bylina oraz Michał Łobaza. Wajzner na podstawie dekretu supresyjnego arcybiskupa Franciszka Skarbka-Malczewskiego z 17.04.1819 roku omówił pokasacyjne losy biblioteki kanoników regularnych z Mstowa³². Bardzo rzetelnym, i jak dotychczas nieocenionym w badaniach poświęconych dziejom księgozbioru mstowskiego, jest opracowanie Elżbiety Byliny, w którym na podstawie zachowanych egzemplarzy omówiono źródła pozyskania ksiąg oraz ich darczyńców³³. Warto zaznaczyć, że opracowanie Elżbiety Byliny dotyczące biblioteki kanoników regularnych z Mstowa, było przedmiotem komunikatu ogłoszonego na konferencji „Historyczne Księgozbiory klasztorne” zorganizowanej przez Bibliotekę Śląską w Katowicach w 2006 roku³⁴. Elżbieta Bylina jest także autorką pracy na temat przekazanych kolekcji ksiąg do biblioteki mstowskiej przez ks. Andrzeja Strzembosza oraz ks. Jana Strzembosza³⁵. Michał Łobaza w rozprawie pt. *Książka i księżnica w klasztorze kanoników regularnych laterańskich w Mstowie w czasach staropolskich*, w zasadzie powtórzył ustalenia Elżbiety Byliny³⁶.

Istnienie biblioteki poświadcza istnienie szkoły przyklasztornej. Próby odtworzenia działalności szkoły przyklasztornej kanoników regularnych w Mstowie na przełomie średniowiecza i nowożytności podjął się Ireneusz Podedworny w opracowaniu pt. *Nauczanie w klasztorze kanoników regularnych w Mstowie na przełomie średniowiecza i czasów*

³¹ J. Laberschek, *Średniowieczne dzieje nadwarciańskiego Mstowa*, Kraków 2014.

³² Z. Wajzner, *Los bibliotek klasztornych w Gidlach, Mstowie i Wielgomłynach po dekrete supresyjnym arcybiskupa warszawskiego Franciszka Malczewskiego*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne”, R. 43, 1969, nr. 3-6, s. 131-136.

³³ E. Bylina, *Z dziejów biblioteki kanoników regularnych laterańskich w Mstowie: druki XVI wieku w BUW*, [w:] *Z badań nad książką i księgozbiorami historycznymi*, R. 3, 2009 (druk 2010), s. 55-64.

³⁴ Tamże, przypis 1.

³⁵ E. Bylina, *Renesansowy księgozbiór rodziny Strzemboszków*, [w:] *Kolekcje historyczne. Księgozbiory szlacheckie w XVI-XVII wieku*, Warszawa 2004.

³⁶ M. Łobaza, *Książka i księżnica w klasztorze Kanoników Regularnych Laterańskich w Mstowie w czasach staropolskich*, [w:] *Mstów...*, s. 311-323.

*nowożytnych*³⁷. Należy dodać, że opracowanie to było przedmiotem pracy magisterskiej obronionej w Instytucie Historii w roku... pod kierunkiem Anny Pobóg-Lenartowicz. Z kolei nauczaniem w czasach staropolskich i podczas zaborów zajął się Łukasz Kopera.

Istotne znaczenie dla poszerzenia wiedzy o mstowskim kompleksie kościelno-klasztornym miały również badania archeologiczne i architektoniczne. Analizy architektury kościoła i klasztoru kanoników regularnych z Mstowa jako pierwsza podjęła się Helena Hohensee-Ciszewska. W swoim artykule opublikowanym w 1965 roku zasugerowała, że klasztor, jak i kościół, zostały wzniesione w stylu romańskim w XII wieku. Autorka artykułu upatrywała fundatora tychże budynków w osobie Piotra Dunina³⁸. Próby odtworzenia architektury kościoła, jak i jego stylu podjął się Paweł Dettloff w pracy magisterskiej pt. *Kościół kanoników regularnych w Mstowie. Zarys monografii architektury*. Należy dodać, że praca ta została napisana w 1994 roku w Instytucie Historii Sztuki pod kierunkiem pana Prof. Adama Malikiewicza. Następnie powstały dwa artykuły, jeden z nich jest skróconą i zmienioną wersją pracy magisterskiej³⁹, drugi zaś jest zmienioną wersją publikacji z 1998 roku, zaktualizowaną o nowe ustalenia⁴⁰. Wyposażeniem rzeźbiarskim kościoła zajęła się Anna Dettloff. W swojej pracy, na podstawie XVIII wiecznego wyposażenia rzeźbiarskiego opisała wszystkie przetrwałe do dziś obiekty we wnętrzu kościoła mstowskiego⁴¹.

Zaprezentowaniu i omówieniu najważniejszych źródeł oraz dokumentów dotyczących dziejów klasztoru kanoników regularnych w Mstowie, rozsypanych po różnych archiwach i bibliotekach podjęło się

³⁷ I. P o d e d w o r n y, *Nauczanie w klasztorze kanoników regularnych w Mstowie na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych*, [w:] *Przemijanie i trwanie. Kanonicy regularni laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce*. Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej z okazji 600-lecia fundacji opactwa Bożego Ciała w Krakowie, red. K. Ł a t a k, I. M a k a r c z y k, Kraków 2008, s. 451-464.

³⁸ H. H o h e n s e e - C i s z e w s k a, *Przypuszczenia o romańskich założeniach kościołów w Mstowie i Klobucku*, „Biuletyn Historii Sztuki”, R. 27, 1965, z. 2, s. 160-162.

³⁹ P. D e t t l o f f, *Kościół kanoników regularnych laterańskich w Mstowie*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, 1998, t. XLIII, s. 291-305.

⁴⁰ P. D e t t l o f f, *Architektura kościoła kanoników regularnych laterańskich w Mstowie*, [w:] *Mstów...*, s. 245-266.

⁴¹ A. D e t t l o f f, *Osiemnastowieczne wyposażenie rzeźbiarskie Kościoła Kanoników Regularnych Laterańskich w Mstowie*, [w:] tamże, s. 267-288.

kilku badaczy. Próby uporządkowania regestów dokumentów klasztoru oraz parafii w Mstowie, od początku jego istnienia w XI wieku aż do 1793 roku, podjął się Stefan Mizera w opracowaniu pt. *Regesty dokumentów do dziejów parafii Mstów k. Częstochowy* zamieszczonym w czasopiśmie *Almanach Częstochowy*. Jest to chronologiczny spis regestów dokumentów znajdujących się w kopiarzu mstowskim oraz w różnych kodeksach dyplomatycznych i archiwach⁴². Elżbieta Surma-Jończyk opisała archiwalia przechowywane w Archiwum Państwowym w Częstochowie⁴³. W tym samym archiwum znajdujące się księgi metrykalne wyszczególniła Ewa Dubaj⁴⁴. Dokumenty dotyczące klasztoru mstowskiego, parafii i miasta znajdujące się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej w Częstochowie czy w Archiwum Klasztoru Paulinów na Jasnej Górze też doczekały się opracowań. Bartłomiej Dźwigała wyszczególnił najważniejsze dokumenty dotyczące prepozytury mstowskiej znajdujące się w AGAD⁴⁵. Akta dziekańskie, konsystorskie oraz metrykalne z przełomu XVIII-XIX wieku znajdujące się w Archiwum Archidiecezjalnym im. Ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie zostały opracowane przez Władysława Właźlaka⁴⁶. Wśród przechowywanych źródeł do dziejów klasztoru na szczególną uwagę zasługują zespoły dokumentów, rękopisy oraz *Acta Capitulum Conventus Mstoviensis* przechowywane w Archiwum Jasnogórskim. Bardzo rzetelnie i szczegółowo zostały one omówione przez Janusza Zbudniewka⁴⁷. Ważne miejsce w źródłach pisanych do dziejów klasztoru mstowskiego zajmują akta wizytacji biskupich. Na podstawie akt z 1636 roku Jarosław Raż-

⁴² S. Mizera, *Regesty dokumentów do dziejów parafii Mstowa k. Częstochowy, Almanach Częstochowy*, Częstochowa 2000, t. 15, s. 19-44.

⁴³ E. Surma-Jończyk, *Archiwalia do dziejów miasta, klasztoru i parafii w Mstowie* przechowywane w Archiwum Państwowym w Częstochowie, [w:] *Mstów...*, s. 77-87.

⁴⁴ E. Dubaj, *Księgi metrykalne z terenu Mstowa w zasobie Archiwum Państwowego w Częstochowie*, [w:] tamże, s. 89-96.

⁴⁵ B. Dźwigała, *Dokumenty do dziejów miasta, klasztoru i parafii w Mstowie* przechowywane w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, [w:] tamże, s. 357-360.

⁴⁶ W. Właźlak, *Archiwalia do dziejów klasztoru i parafii w Mstowie* przechowywane w Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. Ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie, [w:] tamże, s. 361-369.

⁴⁷ J. Zbudniewek, *Archiwalia do dziejów klasztoru mstowskiego* przechowywane w archiwum Klasztoru Paulinów na Jasnej Górze, [w:] tamże, s. 371-382.

ny opisał funkcjonowanie klasztoru w tym czasie⁴⁸. Marek Zawisła opisał brać klasztorną mstowską w księgach egzaminów do święceń w diecezji krakowskiej w latach 1573-1614⁴⁹. Próby opracowania kopiarza mstowskiego *Privilegia et Monumenta Conventus Mstowien-sis* podjęła się pisząca te słowa⁵⁰.

Istotne znaczenie dla poszerzenia wiedzy o kasacie klasztoru mstowskiego, jak i jego refundacji w 1990 roku, po 171 latach miały dwie prace. Na pierwszym miejscu należy wymienić pracę Edgara Su-kiennika pt. *Kasata klasztoru mstowskiego*. Autor przedstawił w nim okoliczności oraz różne etapy realizacji dekretu kasacyjnego⁵¹. Zjawiskiem refundacji klasztoru oraz jego późniejszymi losami zajął się także Wojciech Ćwiękała⁵².

Nie sposób pominąć w tym miejscu rozpraw Księdza Profesora Ka-zimierza Łataka, na których głównie opierali się badacze wyżej wymie-nionych prac, zwłaszcza w zakresie usystematyzowania wiedzy na te-mat klasztoru mstowskiego. Autor główną uwagę i wysiłek badawczy skierował na dzieje klasztoru, parafii oraz miasta od czasu jego fundacji do czasu jego kasaty klasztoru. Wszystkie rozprawy zostały oparte na rzetelnych badaniach dotyczących klasztoru mstowskiego, które zwery-fikowały szereg wcześniejszych informacji. Na pierwszym miejscu należy wymienić zwięzłe opracowania dotyczące historii klasztoru, miasta oraz historii kultu obrazu Matki Bożej Mstowskiej⁵³. W pracy zbiorowej pod redakcją Kazimierza Łataka pt. *Mstów-miasto-klasztor-parafia na przestrzeni dziejów*, ukazało się kilka ważnych opracowań dotyczących: funkcjonowania klasztoru mstowskiego w latach 1441-

⁴⁸ J. R a ź n y, *Nieistniejący kościół św. Stanisława w Mstowie w świetle staropolskich wizytacji biskupich*, [w:] tamże, s. 289-300.

⁴⁹ M. Z a w i s ł a, *Kanonicy regularni laterańscy klasztoru mstowskiego w księgach egzaminów do święceń w diecezji krakowskiej z lat 1573-1614*, [w:] tamże, s. 325-336.

⁵⁰ I. C h a t, *Kopiarz klasztoru mstowskiego przechowywany w bibliotece uniwersytec-kiej w Warszawie*, [w:] tamże, s. 383-392.

⁵¹ E. S u k i e n n i k, *Kasata klasztoru mstowskiego*, [w:] tamże, s. 179-192.

⁵² W. Ć w i ę k a ł a, *Refundacja klasztoru mstowskiego i jego późniejsze dzieje*, [w:] tamże, s. 225-231.

⁵³ K. Ł a t a k, *Przyczynek do dziejów łaskami słynącego obrazu Matki Boskiej Mstow-skiej*, Częstochowa 1996; Tenże, *Obraz Matki Boskiej Mstowskiej i jej kult*, Kraków 1999; Tenże, *Sanktuarium Matki Bożej Mstowskiej*, Elk 2000.

1819⁵⁴, placówek filialnych klasztoru⁵⁵, konwentu mstowskiego znajdującego się w nekrologu kanoników Bożego Ciała w Krakowie⁵⁶ oraz katalogu prepozytów mstowskich⁵⁷.

Na bazie wyżej wymienionego opisu dociekań nad klasztorem kanoników regularnych z Mstowa można wskazać postulaty lub obszary, gdzie stan zaawansowania badań jest niewystarczający. Wpływ na przyrost literatury na temat prepozytury mstowskiej miała niewątpliwie, przypadająca na ostatnie lata, rocznica 800-lecia zjazdu biskupów polskich w Mstowie. Jubileusz był zapewne powodem powstania pracy Andrzeja Sochackiego pt. *Kościół i klasztor kanoników regularnych laterańskich w Mstowie. Sanktuarium Maryjne. Przewodnik*. Praca ta, nie tylko pełni funkcję przewodnika po kościele i klasztorze mstowskim, ale także stanowi mini kompendium wiedzy architektonicznej, artystycznej i historycznej⁵⁸. Ożywienie w badaniach nad historią jednego z najstarszych klasztorów kanoników regularnych z Mstowa nie objęło jednak w równym stopniu, ani wszystkich aspektów jego funkcjonowania, ani też epok historycznych. Przegląd powstałych prac ujawnia dużą dysproporcję w zaawansowaniu badań nad średniowieczem w stosunku do okresów późniejszych. Zakon mstowski do dziś nie posiada pełnego i krytycznego opracowania jego dziejów w czasach nowożytnych. Najlepiej opracowano dzieje prepozytury mstowskiej od momentu jej powstania do końca XVI wieku. W literaturze naukowej brakuje opracowania konwentu mstowskiego, jego genezy i społecznego pochodzenia zakonników. Badania prozopograficzne klasztoru nie były do tej pory prowadzone na szeroką skalę. Biogramy wszystkich prepozytów klasztoru mstowskiego narysował częściowo Kazimierz Łatak. Jest to jednak trudne zadanie, szczególnie dla początkowego okresu działalności braci zakonnej, gdzie zasób źródeł jest bardzo ograniczony, zaś informacje w nich zawarte są często lakoniczne. Kazimierz Łatak także w skrócie opisał

⁵⁴ Tenże, *Prepozytura mstowska od uzyskania autonomii do kasaty (1441-1819)*, [w:] *Mstów...*, s. 123-178.

⁵⁵ Tenże, *Placówki filialne prepozytury mstowskiej*, [w:] tamże, s. 193-223.

⁵⁶ Tenże, *Konwent mstowski i kłobucki w nekrologu konwentu krakowskiego*, [w:] tamże, s. 437-450.

⁵⁷ Tenże, *Katalog rządców prepozytury mstowskiej*, [w:] tamże, s. 451-485.

⁵⁸ A. S o c h a c k i, *Kościół i klasztor kanoników regularnych laterańskich w Mstowie. Sanktuarium Maryjne, Przewodnik*, Kraków-Mstów 2012.

stan personalny konwentu od 1441 roku do 1819 roku. Charakterystykę prepozytów klasztornych mstowskich do końca XVI wieku opisał wspomniany już Jacek Laberschek. Brak jednak było do tej pory opracowania, które by w sposób kompleksowy przedstawiło skład osobowy konwentu kanoników regularnych z Mstowa w czasach nowożytnych. Na dzień dzisiejszy tylko prepozyt Ignacy Augustyn Saryusz Koziorowski doczekał się opracowania biogramu w Polskim Słowniku Biograficznym⁵⁹.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne (archiwalne)

Archiwum Jasnej Góry

Acta capituli Conventus Mstoviensis Canoniorum Regularium Lateranensium ab anno MDCCV... per A. R. P. Albinum Łęczyński proffessum Mstowiensem para-chum Olstinensem, secretarium capitulorum connotata, Akta kapituł generalnych początkowo spisane przez Albina Łęczyńskiego od roku 1705, sygn. 2751.

Orationes, meditationes, exercitiae, recollectiones, indulgentiae, carminatina, inter alia de miraculosa V. Maria in Wartenberg, Modlitewnik ojca Bartłomieja Żywieckiego kanonika mstowskiego (zapis na s. 1), sygn. I 53.

Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego

Privilegia et Monumenta Conventus Mstoviensis. Kopiarz dokumentów klasztoru kanoników regularnych w Mstowie z lat 1220-1827, sygn. 27.

Opracowania

Bylina E., *Renesansowy księgozbiór rodziny Strzemboszów*, [w:] *Kolekcje historyczne. Księgozbiory szlacheckie w XVI-XVII wieku*, Warszawa 2004.

Bylina E., *Z dziejów biblioteki kanoników regularnych laterańskich w Mstowie: druki XVI wieku w BUW*, „Z badań nad książką i księgozbiorami historycznymi”, R. 3, 2009 (druk 2010), s. 55-64.

Chat I., *Kopiarz klasztoru mstowskiego przechowywany w bibliotece uniwersyteckiej w Warszawie*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 383-392.

---

⁵⁹ K. J a s i ń s k i, *Ignacy Augustyn Saryusz Koziorowski*, PSB, t. 18, Wrocław 1973, s. 505-511.

- Ćwiękała W., *Refundacja klasztoru mstowskiego i jego późniejsze dzieje*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 225-231.
- Deptuła Cz., *Arrowazyska reforma klasztorów w Polsce po roku 1180 a reforma premonstratorska. Z przemian polskiego kanonikatu regularnego w średniowieczu*, „Roczniki Humanistyczne”, 1969, s. 5-49.
- Deptuła Cz., *Krąg kościelny płocki w połowie XII wieku*, „Roczniki Humanistyczne”, R. 8, 1959, z. 2, s. 5-122.
- Deptuła Cz., *O nowe spojrzenie na początki kanoników regularnych w Polsce*, „Sprawozdanie z Czynności Wydawniczej i Posiedzeń Naukowych oraz Kronika Towarzystwa Naukowego KUL”, R. 14, 1965, s. 163-168.
- Deptuła Cz., *Przyczynek do dziejów Śleży i jej opactwa*, „Roczniki Humanistyczne”, R. 15, 1967, nr 2, s. 17-35.
- Dettloff A., *Osiemnastowieczne wyposażenie rzeźbiarskie Kościoła Kanoników Regularnych Laterańskich w Mstowie*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 267-288.
- Dettloff P., *Architektura kościoła kanoników regularnych laterańskich w Mstowie*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 245-266.
- Dettloff P., *Kościół kanoników regularnych laterańskich w Mstowie*, „Kwartalnik Architektury i Urbanistyki”, 1998, t. XLIII, s. 291-305.
- Dubaj E., *Księgi metrykalne z terenu Mstowa w zasobie Archiwum Państwowego w Częstochowie*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 89-96.
- Dźwigała B., *Dokumenty do dziejów miasta, klasztoru i parafii w Mstowie przechowywane w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 357-360.
- Graczyk W., *Synod czy zjazd biskupów polskich w Mstowie w 1212 roku*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 425-429.
- Herod P., *Klasztor mstowski w świetle relacji kanonika Jana Długosza*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 113-122.
- Hohensee-Ciszewska H., *Przypuszczenia o romańskich założeniach kościołów w Mstowie i Kłobucku*, „Biuletyn Historii Sztuki”, R. 27, 1965, z. 2, s. 160-162.
- Jasiński K., *Ignacy Augustyn Saryusz Koziorowski*, *Polski Słownik Biograficzny*, t. 18, Wrocław 1973, s. 505-511.
- Kantor-Mirski M., Kubicki A., *Z przeszłości Mstowa. Notatki kronikarskie od średniowiecza do 1939 roku*, Częstochowa 2012, s. 191-210.

- Kantor-Mirski M., *Warowny klasztor w Mstowie: szkic historyczny z ilustracjami*, Sosnowiec 1929.
- Kłoczowski J., *Zakony na ziemiach polskich w wiekach średnich*, [w:] *Kościół w Polsce. Średniowiecze*, red. J. Kłoczowski, t. 1, Kraków 1966.
- Laberschek J., *Sieć osadnicza okolic Mstowa i Lelowa w I połowie XIII wieku. Problem granic opola mstowskiego*, „*Studia Historyczne*”, R. 34, 1991, s. 517-533.
- Laberschek J., *Średniowieczne dzieje nadwarciańskiego Mstowa*, Kraków 2014.
- Likowski H., *Początki kanoników regularnych w Polsce*, „*Sprawozdanie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*”, R. 3, 1929, nr 2, s. 30.
- Łatak K., *Bazylika i Klasztor Bożego Ciała kanoników regularnych na Kazimierzu w Krakowie*, Kraków 2005.
- Łatak K., *Obraz Matki Boskiej Mstowskiej i jej kult*, Kraków 1999.
- Łatak K., *Przyczynek do dziejów łaskami słynącego obrazu Matki Boskiej Mstowskiej*, Częstochowa 1996.
- Łatak K., *Sanktuarium Matki Bożej Mstowskiej*, Elk 2000.
- Łatak K., *Kanonicy regularni laterańscy na Kazimierzu w Krakowie do końca XVI wieku*, Elk 1999.
- Łatak K., *Katalog rządców prepozytury mstowskiej*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 451-485.
- Łatak K., *Klasztor Bożego Ciała Kanoników Regularnych Laterańskich w Krakowie w okresie przedtrydenckim. Ludzie-Wydarzenia-Budowle-Kultura*, red. K. Łatak, Łomianki 2012.
- Łatak K., *Konwent mstowski i kłobucki w nekrologu konwentu krakowskiego*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 437-450.
- Łatak K., *Placówki filialne prepozytury mstowskiej*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 193-223.
- Łatak K., *Prepozytura mstowska od uzyskania autonomii do kasaty (1441-1819)*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 123-178.
- Łatak K., *Przemijanie i trwanie. Kanonicy Regularni Laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce*, Kraków 2009.
- Łobaza M., *Książka i księżnica w klasztorze Kanoników Regularnych Laterańskich w Mstowie w czasach staropolskich*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 311-323.
- Marszałska J., *Arcybiskup gnieźnieński Henryk Kietlicz oraz biskup poznański Paweł – uczestnicy i główni bohaterowie synodu w Mstowie w 1212 roku*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 431-436.

- Matusik L., *Stanowisko kanoników regularnych na Śląsku w średniowieczu*, „Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego”, R. 25, 1970, s. 39-41.
- Matusik L., *Wpływ myśli czeskiej na Śląsku w świetle rękopisów kanoników regularnych św. Augustyna w XIV i XV w.*, „Acta Universitatis Vratislaviensis”, Historia, R.17, 1970, s. 44-66.
- Matusik L., *Związki wrocławskiego opactwa na Piasku z Polską centralną w okresie średniowiecza*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, R. 28, 1973, nr. 2, s. 229-259.
- Mizera S., *Regesty dokumentów do dziejów parafii Mstowa k. Częstochowy*, Almanach Częstochowy, Częstochowa 2000, t. 15, s. 19-44.
- Mizera S., *Z badań nad przywilejem Iwona Odrowąża z roku 1220*, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, R. 25, 1997, s. 121-173.
- Mrozowicz W., *Kronika klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna w Kłodzku (na tle dziejopisarstwa na Śląsku i krajów ościennych)*, Wrocław 2000.
- Mrozowicz W., *Kronika klasztoru kanoników regularnych w Kłodzku. Ze studiów nad średniowiecznym dziejopisarstwem klasztorowym*, „Acta Universitatis Vratislaviensis” 2234. Historia 143, Wrocław 2001, ss. 239.
- Mrozowicz W., *Wokół przeniesienia klasztoru kanoników regularnych św. Augustyna z Nowogrodu Bobrzańskiego do Żagania (w świetle nieznanego dokumentu z 20 IX 1284)*, [w:] *Memoriae amici et magistri. Studia historyczne poświęcone pamięci prof. W. Korty*, red. M. Derwich, W. Mrozowicz, R. Żerelik, Wrocław 2001, s. 101-109.
- Pietrkiewicz I., *Biblioteka kanoników regularnych w Krakowie w XV i XVI w.*, Kraków 2003.
- Pobóg-Lenartowicz A., *A czyny ich były liczne i godne pamięci, Konwent klasztoru kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu*, Opole 2007.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Fundacja mstowskiej prepozytury kanoników regularnych i jej dzieje w okresie zależności od opactwa macierzystego we Wrocławiu*, [w:] *Mstów, miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 103-111.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Kanonicy regularni na Śląsku. Życie konwentów w śląskich klasztorach kanoników regularnych w średniowieczu*, Opole 1999.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Prepozytura kanoników regularnych w Mstowie (do połowy XVI wieku)*, [w:] *Klio viae et invia*, red. A. Odrzywolska-Kidawa, Warszawa 2010, s. 577-588.
- Pobóg-Lenartowicz A., *Uposażenie i działalność gospodarcza kanoników regularnych NMP na Piasku we Wrocławiu do początku XVI w.*, Opole 1994.
- Podedworny I., *Nauczanie w klasztorze kanoników regularnych w Mstowie na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych*, [w:] *Przemijanie i trwanie. Kanonicy regularni laterańscy w dawnej i współczesnej Polsce*.

- Materiały z międzynarodowej konferencji zorganizowanej z okazji 600-lecia fundacji opactwa Bożego Ciała w Krakowie*, red. K. Łatak, I. Makarczyk, Kraków 2008, s. 451-464.
- Przemysław D., *Uposażenie i działalność gospodarcza klasztoru kanoników regularnych w Trzemesznie do początku XVI wieku*, Olsztyn, 2013.
- Raźny J., *Nieistniejący kościół św. Stanisława w Mstowie w świetle staropolskich wizytacji biskupich*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 289-300.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 1-15, Warszawa 1880-1902, t. 6, Warszawa 1885, s. 779-780.
- Sochacki A., *Kościół i klasztor kanoników regularnych laterańskich w Mstowie. Sanktuarium Maryjne*, Przewodnik, Kraków-Mstów 2012.
- Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym opisana przez Michała Balińskiego i Tymoteusza Lipińskiego*, t. 2, Warszawa 1844, s. 136-137.
- Stawski M., *Opactwo czerwińskie w średniowieczu*, Warszawa 2007.
- Stawski M., *Klasztor w Czerwińsku – miejsce spotkania teologii z historią*, „Echa Przeszłości” Olsztyn 2007, t. 8, s. 67-90.
- Sukiennik E., *Kasata klasztoru mstowskiego*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 179-192.
- Surma-Jończyk E., *Archiwalia do dziejów miasta, klasztoru i parafii w Mstowie przechowywane w Archiwum Państwowym w Częstochowie*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 77-87.
- Szymański J., *Kanonikat świecki w Małopolsce od końca XI w. do połowy XIII w.*, Lublin 1995.
- Szymański J., *Kanonikat*, [w:] *Słownik starożytności słowiańskich*, Wrocław 1961, t. 2, s. 365-369.
- Szymański J., *Z zagadnień „vitae canonicae” w Polsce XII-XIII w.*, „Roczniki Teologiczno-Kanonicze”, 1963, z. 4, s. 143.
- Trawkowski S., *Wprowadzenie zwyczajów arrowazyjskich we wrocławskim klasztorze na Piasku*, [w:] *Wieki średnie – Medium aevum, Prace ofiarowane w 60 rocznicę urodzin T. Manteuffla*, Warszawa 1962, s. 111-116.
- Wajzner Z., *Los bibliotek klasztornych w Gidlach, Mstowie i Wielgomłynach po dekrecie supresyjnym arcybiskupa warszawskiego Franciszka Malczewskiego*, „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne”, R. 43, 1969, nr 3-6, s. 131-136.
- Wiewióra M., *Próba rekonstrukcji etapów budowy klasztoru kanoników regularnych w Trzemesznie*, [w:] *Z badań nad dziejami klasztorów w Polsce*, *Archeologa Polona Historica*, Toruń 1995, s. 145-179.

- Wiewióra M., *Zespół klasztorny kanoników regularnych w Trzemesznie. Studium archeologiczno-architektoniczne*, Toruń 2002.
- Właźlak W., *Archiwalia do dziejów klasztoru i parafii w Mstowie przechowywane w Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej im. Ks. Walentego Patykiewicza w Częstochowie*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 361-369.
- Zawiśła M., *Kanonicy regularni laterańscy klasztoru mstowskiego w księgach egzaminów do święceń w diecezji krakowskiej z lat 1573-1614*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 325-336.
- Zbudniewek J., *Archiwalia do dziejów klasztoru mstowskiego przechowywane w archiwum Klasztoru Paulinów na Jasnej Górze*, [w:] *Mstów. Miasto-klasztor-parafia na przestrzeni wieków*, red. K. Łatak, Łomianki 2013, s. 371-382.
- Zielińska E., *Biblioteka klasztoru kanoników regularnych w Kraśniku w drugiej połowie XV wieku*, [w:] *Klasztor w kulturze Polski średniowiecznej*, red. A. Pobóg-Lenartowicz, M. Derwich, Opole 1995, s. 105-111.
- Zielińska E., *Kultura intelektualna kanoników regularnych z klasztoru w Kraśniku w latach 1469-1563*, Lublin 2002.

IZABELA CHAT

**CHAT IZABELA, STATE OF RESEARCH ON THE CLOISTER
OF CANONS REGULAR IN MSTOWO**

Abstract

The article tackles the state of research on the cloister of Canons Regular in Mstowo. It is highly likely that Canons Regular appeared in Mstowo at the close of 12th century. The Mstowa cloister reported to the local provost whose office was situated at the cloister of Our Lady in Breslau. In the course of centuries it played a major role in historical vicissitudes of Northwestern Małopolska (Lesser Poland). It was namely a focal point of social, ecclesiastical and cultural life, but also served as a research center. In 1212 the archbishop of Gniezno Henryk Kietlicz summoned a synod to Mstowo, during which, together with a few other hierarchs, he ordained and consecrated father Paweł to the office of bishop. Cracow bishop Wincenty Kadłubek was also present in the synod. The wealthy legacy of Mstowa cloister stretches from its foundation in 12th to its dismantlement in 19th century. This heritage is a powerful source of inspiration for scholars of many fields and it certainly will remain one. Notwithstanding, the state of research on this cloister in Polish historiography is fraught with blank spaces calling for scientific elucidation. A review of pa-

pers on this topic makes one conclude that there is a huge disparity of the development of research on the Middle Ages as compared to later epochs. The cloister of Mstowa is waiting for a complete and critical description of its modern period history. The most in-depth studies were namely devoted to the period between the origins of the cloister in question and its 16th century history. Moreover, scientific literature has failed to study the roots of the cloister and social background of religious who made up its community.

Translated by Dominik Jemielita